

מיכאל יעקב הלוי בן-גרשון

ביאור שיטת הרמב"ם בעניין 'כוורת'

לעילוי נשמת אמו"ר
ר' שמואל יצחק ב"ר גרשון הלוי קאהען ז"ל
נלב"ע כ"ג באלול תשס"ד ת.נ.צ.ב.ה.

- א. הקדמה
- ב. מושגי יסוד
- ג. הגדרת כוורת וסוגי כלי עץ
- ד. כלי לעומת אוהל
- ה. טומאה רצוצה
- ו. ביאור פרק יט בהלכות טומאת מת

א. הקדמה

אחד הפרקים הקשים להבנה במשנה הוא פרק תשיעי במסכת אהלות, פרק 'כוורת'. במיוחד עמלו גדולי עולם במשך הדורות להבין את שיטת הרמב"ם בביאור פרק זה, הן בפירוש המשניות והן ביד החזקה בהלכות טומאת מת פרק יט, שהוא סיכום וביאור של המשניות (שכמעט כולן שנויות ללא מחלוקת). המפרשים נתקשו רבות בהבנת דברי רבינו, עד שאמר עליהם ר' יהושע ב"ר אהרן העליר, אבי"ד טעלו, בעל ה"מעייני יהושע", בהקדמתו לפרק כוורת:

ואחר כל הטורח, נשאר לכל אחד מהראשונים ז"ל קושיות וסתירות שהעירו בעצמם עליהם, מלבד מה שהקשו שלאחריהם. ובשום לב יראה, כי הקושיות האלה אינם נכנסים בכלל "כל קושיא יש לה תירוץ", אמנם המה מערערים חומת בנינם עד היסוד¹.

* ברצוני להוקיר תודה לחתני שלמה אליעזר נ"י ולבני זאב ברוך נ"י, שזכיתי ללמוד עמם בדיבוק חברים סוגיות אלו, וכן לראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א עמו נועצתי בעניינים אלו מפעם לפעם.

¹ והוא עצמו לאחר שהביא שיטת הגר"א בפירוש הפרק ודחה אותה, פירש הכל בדרך חדשה. אלא שגם עליו השיגו הבאים אחריו, ובמיוחד ה"חזון איש" (אהלות סימן ב ס"ק כד). למרות השגות אלו, בעקבות בעל ה"מעייני יהושע" הלך גם הרב פינחס קהתי בפירושו למשנה, על סמך הטענה ש"כל המפרשים נתחבטו בפירושם ונכנסו בהרבה דחקים, ואף הניחו כמה וכמה דברים בצריך עיון".

ברצוני להציע דרך חדשה בביאור דברי רבינו, שנראה כי הוטמנה בתוך ההלכות שבפרק, ושמה לפי הצעה זו ניתן להבין את דבריו המוקשים.

ב. מושגי יסוד

בעוונותינו הרבים כמעט ונשתכחה תורת טהרות מישראל, וכבר העיר על כך הרמב"ם בהקדמתו לסדר טהרות:

ובגמר שבת אמרו: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשכח מישראל שנאמר: "...ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו..." מאי ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו? עתידה אישה שתיטול ככר של תרומה ותחזור על בתי כנסיות ובתי מדרשות לידע אם ראשונה היא אם שנייה... והיה בעיניהם הספק בזה נשתכחה תורה מישראל. ואתה יודע, כי היום בעוונותינו שרבו, אם חזרת על ראשי ישיבות ישראל, כל שכן בתי כנסיות, תמצא שיקשה עליהם בעניין זה דבר שנאמרו בו מקראות רבים בתורה ובמשנה, ומה שהוא יותר ברור ופשוט מזה. ואין להתפלא ממצב כזה בזמן הגלות והעדר עניינים אלה מחמת מיעוט העוסקים בהם.

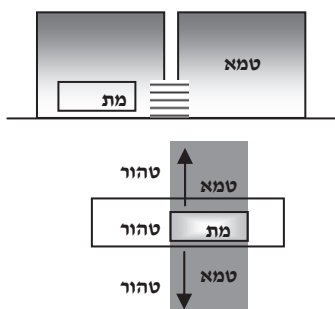
ואם כך היה כבר בדורו של הרמב"ם, בדורנו קשה למצוא בבית המדרש אפילו קומץ של תלמידי חכמים שאין להם פחד ורתיעה מלימוד סוגיות של טהרות. לכן, אם באתי להציג מהלך בדברי הרמב"ם בענייני טומאת אוהל יש צורך להציג לפני כן כמה מושגים ודינים יסודיים.

כזית מן המת מטמא במגע, במשא ובאוהל.

האוהל שמאהיל על כזית מן המת, גורם לטומאה שתתפשט מתחתיו, **וחוצץ** בפני הטומאה אם אין לו תורת כלי, ולכן מה שמעל לאוהל טהור. והוא הדין שאינו מטמא מה שמתחתיו.

לעומת זאת **כלי שמאהיל** על המת, אפילו אינו מקבל טומאה כל עיקר (כגון כלי גללים וכלי אבנים) מביא את הטומאה ואינו חוצץ (בניגוד לאוהל). פירוש, שהכלי מביא את הטומאה לכל מה שתחתיו אבל אינו חוצץ בפניה, והטומאה מטמאת גם את מה שמעל לכלי המאהיל. והוא הדין שאוהל חוצץ בפני הטומאה שמעליו ואינו מטמא מה שמתחתיו, ואם היה כלי מביא את הטומאה לכל מה שמתחתיו ואינו חוצץ בפניו.

אם היו שני אוהלים סמוכים זה לזה (כגון שני חדרים בתוך בית) והיה מונח כזית מן המת באחד מהם, הטומאה המאוהלת תתפשט לאוהל השני אם היה פותח טפח (פתח של לפחות טפח על טפח) בין שני האוהלים.

אוהל חייב להיות טפח על טפח ברום טפח לפחות. היה פחות מטפח באחת ממידותיו, הטומאה נקראת רצוצה, וכאילו נמצאת גם על גבי הדבר הרוצץ (ונוגעת בו) ומתפשטת למעלה ולמטה בקו ישר ולא מסביבו: הטומאה אינה מאוהלת אלא "בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת".

כלי המקבל טומאה שנוגע במת או מאהיל עליו או שנמצא באוהל המת נטמא כמת עצמו (אבל מטמא במגע בלבד ולא במשא ולא באוהל), ובה נחלקו הראשונים: לרמב"ם² דין זה אמור בכל הכלים המקבלים טומאה, ולרש"י³ דין זה אמור בכלי מתכות בלבד.

ג. הגדרת כוורת וסוגי כלי עץ

פרק ט במסכת אהלות דן בכוורת הנמצאת בתנוחות שונות: בתוך הבית, מחוץ לבית, ומקצתה בתוך הבית. הפרק מובא במלואו עם תוספות ספורות ברמב"ם הלכות טומאת מת פרק יט.

בפירושו למשנה (כלים טו, א) מתאר הרמב"ם את הכוורת:

כוורת של דבורים עשויה מן הקש או מן הקנים או מקלפי העצים ודומיהן. הכוונה שהיא מן הצומח בארץ כדי שיהיו מכלי עץ... וצורתה כעין סל.

יש להבין בפשטות שצורת הכוורת עגולה, וכשהרמב"ם אומר ש"צורתה כעין סל", כוונתו לסל עגול. ראה פירוש רבינו פרחיה ב"ר נסים (שבת ח, א, מהד' שושנה-הירשפלד, ירושלים-קליבלנד, תשמ"ח, עמוד 7): "פירוש כוורת היא עגולה כמו השובך".

בהמשך דבריו שם מביא דיון שלם בשם הרמב"ם, המבוסס על כך שהכוורת הנידונה שם היא עגולה, ומוכח שכן סבר רבינו בצורת הכוורת. ונראה שכך הבינו גם שאר רבותינו הראשונים והאחרונים על אף שחלקו בחומרים שמהם עשויה⁴.

² הלכות טומאת מת ה, ג, וכן הוא לרמב"ם (בבא בתרא כ, א) ולרבינו יצחק מסימפונט (נזיר נד, ב תוספות ד"ה ת"ש).

³ חולין ג, א ד"ה חרב הרי הוא כחלל; פסחים יד, ב ד"ה בחלל חרב, וכן סוברים רבינו תם (תוספות נזיר שם) והראב"ד (הלכות טומאת מת ה, ג בהשגה).

⁴ עיין רש"י שבת ח, א ד"ה כוורת שכתב: "כוורת - עגולה היא". וכן כתב הגר"א באליהו רבה בתחילת פרק כוורת: "כוורת עשוי כמין חבית של עץ עגולה". וכן כתב ב"ערוך השולחן" הלכות טומאת מת לח, ב, וכן הוא בחזון איש (אהלות סימן ב ס"ק כד), שסתם כוורת עגולה.

לשיטת הרמב"ם כוורת היא כלי עץ. ישנם סוגים שונים של כלי עץ בעלי דינים שונים, והדבר תלוי בגודל הכלי ובצורתו. כך כותב הרמב"ם בפירושו המשנה (שם):

ואמר יתעלה בטומאת הכלים (ויקרא יא, לב): "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק"... ובא בקבלה, שאין מתטמא מכלי עץ אלא מה שאפשר לטלטלו כשהוא מלא כמו השק, אמרו: "מה שק שהוא מטלטל במלואו אף אני ארבה דרדור עגלה וקוסטת המלכים וכו' שהן מטלטלין במלואן, ומוציא את השדה והתיבה והמגדל וכו' שאינן מטלטלין במלואן". ולפי הכלל הזה אמר, שהכלים העשויין מן העץ, שהן מחזיקין ארבעים סאה בלח, כלומר מדבר הנוזל, שיהא בית קיבולן ששים סאה מן הדבר היבש... הרי אלו אינן מתטמאין, ואפילו היו ריקים ואין בהן כלום, מן הטעם שהזכרנו. והתנה עם גודל גופן שיהא להן בסיס מעיקר עשייתן, כדי שיוכלו לעמוד עליהן על הקרקע, כדי שלא יהא אפשר שיתגלגלו, והוא אמרו: שיש להן שולים, ועיקר תיבת שולים הקצוות.

ישנם אם כן שני סוגי כלי עץ: א. כלים הניתנים לטלטול כשהם מלאים כפי שהם ריקים, והם מקבלים טומאה. ב. כלים שאינם מיטלטלים כשהם מלאים כשדה תיבה מגדל וכוורת, והם אינם מקבלים טומאה. את הסוג השני מזכיר הרמב"ם (הלכות טומאת מת ו, ב):

כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה אינן מקבלין טומאה, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, בין טומאת מת בין שאר הטומאות. וכן **כלי עץ העשוי לנחת**, כגון: התיבה והמגדל והכוורת, שהן מחזיקין ארבעים סאה בלח, ויהיה להן שולים - אינן מקבלין טומאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, **ואלו הן הנקראין כלי עץ הבא במידה**.

כאן נוקט רבינו ביחס לכלים אלו בשני מושגים: 'כלי עץ העשוי לנחת' ו'כלי עץ הבא במידה', ומדיוק לשונו מובן שכלי עץ הבא במידה הוא סוג כלי עץ העשוי לנחת, דהיינו, שהעיקר הקובע לעניין טומאת כלי עץ הוא עובדת היות הכלי עשוי לנחת. כן מוכח גם ממקום נוסף בדבריו (הלכות כלים ג, א):

כל כלי עץ העשוי לנחת, אפילו אינו מקבל אלא דבר מועט אינו מקבל טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים. וכל כלי עץ שהוא עשוי להיטלטל מלא וריקן כשק, אפילו היה מחזיק מאה סאה, ואף על פי שיש לו שולים, הואיל ואינו עשוי לנחת - הרי זה מקבל טומאה דין תורה כשאר כלי קיבול.

ברור מכאן, שהדבר המשמעותי הוא עובדת היות הכלי עשוי לנחת. לאחר הגדרה זו לא נשאר לרבינו אלא להגדיר מה דינו של כלי שלא נעשה דווקא לנחת, או בלשון אחרת מה דינו של "כלי סתם":

וכל כלי עץ שהוא סתם, אם היו לו שולים לישב בהן על הקרקע, **כדי שלא יהא נוה להתגלגל**, והיה מחזיק ארבעים סאה בלח שהן כוריים ביבש - אינו מקבל טומאה כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, מפני שחזקתו שהוא עשוי לנחת.

מכאן יוצא שכל הדין של "כלי הבא במידה" נובע מהגדרה זו, ואינו אלא כינוי ל"כלי עץ סתם" שהוא גדול, ומפאת גדלו וצורתו - **חזקתו** שנעשה לנחת⁵. מכאן יוצא לכאורה, שאם נמצא כלי גדול "סתם" שהוא נוח להתגלגל, לא נוכל לומר עליו שהוא בגדר "כלי עץ סתם", אלא על כרחך שאינו עשוי לנחת, ויקבל טומאה.

ד. כלי לעומת אוהל

בטרם נבוא לדון בתוכנו של פרק 'כוורת', נדגיש עוד שני דברים שסייעו בידינו בהבנת דברי רבינו. דבר ידוע הוא שאין הרמב"ם מרבה במילים, ואינו חוזר על דברים שכבר נאמרו, ובפרט כשנאמרו בסמיכות זה לזה. מי שיעיין בפרק זה יראה, שהוא חוזר על הגדרת הכוורת כ'כלי' או כ'אוהל' כמה וכמה פעמים, ואף בתוספת ביאור, ודבר זה אומר דרשני.

בהלכה א:

שהכלים או האדם שנעשו אהל על הטומאה או שהייתה הטומאה על גביהן מביאין ולא חוצצין כמו שביארנו... אבל אם הייתה פחותה וסתם המקום הנפחת בקש שהרי אינה כלי... מפני שהוא אהל של עץ ואינו כלי.

בהלכה ב:

שהכלי מביא את הטומאה ואינו חוצץ כמו שנתבאר... מפני שאינה כלי חוצצת.

בהלכה ד:

שהכלים מביאין ואינן חוצצין כמו שביארנו... שכבר ביארנו שכלי עץ הבא במידה כאהל הוא חשוב לא ככלים ולפיכך חוצץ.

בהלכה ה:

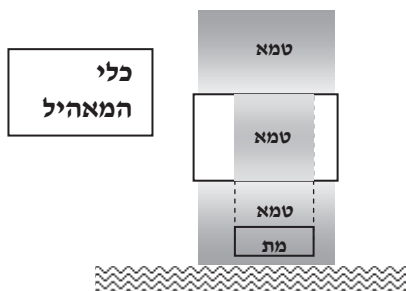
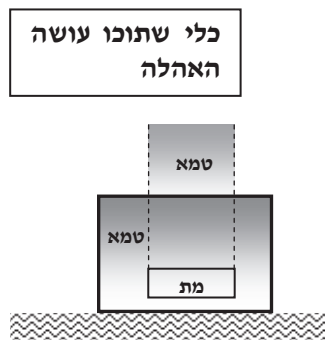
שהכלי המאהיל מביא את הטומאה ואינו חוצץ כמו שביארנו... וכלים שתחתיה טהורין מפני שהיא אהל וחוצצת.

ראה כמה פעמים בהלכות ספורות חוזר רבינו ומנמק את ההלכות לפי הגדרת כלי ואוהל. משמע מריבוי החזרות שרצונו לומר, שהבנת סוגיה זו תלויה בהבחנה בין 'כלי לבין 'אוהל'.

מה דינו של כלי שיש בתוך חללו טומאה? האם הוא הופך להיות אוהל? לכאורה כך צריך לומר, שהרי הוא מאהיל על הטומאה! אך נראה שאין הדבר כן, אלא שכלי לעולם נשאר כלי ואינו נהפך לאוהל מצד **גופו**, אלא שהוא **כלי שעושה האהלה** על הטומאה, ודיניו שונים

⁵ [וכן מוכח מהמשך דבריו שם בהלכה ב כשהוא דן בשידה תיבה מגדל וכוורת, שכפי שראינו הם 'כלי הבא במידה': "הכלים שחזקתן שהן עשויין לנחת כגון שידה תיבה ומגדל וכוורת הקש וכוורת הקנים ובור ספינה גדולה וכיוצא באלו, אם הן מחזיקין ארבעים סאה אין מקבלין טומאה" - רבינו מדגיש שמדובר על כלים שחזקתם שהם עשויים לנחת, דהיינו הסוג השלישי שבהלכה א, שהוא כלי עץ סתם, אך עקב צורתו וגדלו חזקתו שנעשה לנחת - המערכת].

מדין אוהל. דהיינו, כלי לעולם נשאר כלי, וגם אם מבצע פעולה של האהלה על טומאה אינו יוצא מגדר כלי והופך לאוהל, אלא הוא נשאר כלי שיש בתוכו טומאה, ואין לבחון אותו לפי כללי טומאת אוהל. ברור שכלי שיש בתוכו טומאה, וחלק מן הכלי מאהיל על גבי הטומאה, יתמלא בטומאה, ואין סברה שלא לומר כן. אך אין זה מפני שהכלי נהפך לאוהל, אלא מפני שהכלי האהיל על הטומאה.

לדוגמא: כוורת של עץ מוטלת בארץ בחצר ובתוכה כזית מן המת. ברור הוא שכל חלל הכוורת יתמלא בטומאה, מפני שהדופן העליון מאהיל על גבי הטומאה. אבל מכל מקום אין הכלי הופך לאוהל, אלא נשאר כלי, רק שתוכו עושה האהלה על הטומאה. והיות ואינו נהפך לאוהל (שהרי נשאר עליו תורת כלי), ואפילו אינו מאהיל בכללותו (אלא שרק תוכו עושה האהלה), לא יחצוץ מפני הטומאה (כדין אוהל), אבל גם לא יביא את הטומאה, שרק כלי המאהיל (דהיינו כלי שכולו מאהיל על הטומאה) מביא ואינו חוצץ, אבל אין הכלי הזה מאהיל בכללותו, אלא שתוכו עושה האהלה. ולכן אין טמא מעליו ומתחתיו אלא כנגד הטומאה בלבד.

לעומת זאת אם הייתה גבוהה טפח מעל הטומאה נעשית הכוורת עצמה למאהיל, אלא שעדיין יש עליה תורת כלי, ולכן מביאה ואינה חוצצת, כדין כלי המאהיל.⁶

לפי זה יוצא, שאם כלי לא האהיל מצד גופו (ורק תוכו עשה האהלה על הטומאה) אינו נקרא כלי המאהיל, אבל אם האהיל מצד גופו (דהיינו שכל הכלי האהיל, ולא רק תוכו) נקרא כלי המאהיל.

נמצא לפי דברינו, שישנם שלשה סוגים של מאהילים בעלי דינים שונים:

אוהל - מטמא מה שבתוכו, וחוצץ בפני הטומאה.

כלי המאהיל - מביא את הטומאה ואינו חוצץ בפניה.

כלי שתוכו מאהיל (טומאה בתוכו) - מטמא מה שבתוכו (שהרי עושה האהלה), ואינו מביא את הטומאה (כי לא כל הכלי מאהיל), אך גם אינו חוצץ, ולכן יטמא מה שמעליה ומה שמתחתיה כנגד הטומאה.

⁶ ראה להלן (פרק ו, פיסקא ב), שלפי רבינו כלי שנמצא בתוך הכוורת כנגד הטומאה נטמא, ועיין בדברינו שם.

נמצא לפי זה שהגדרתה של הכוורת ככלי או כאוהל, משתנה בהתאם לתנוחתה ולמיקום הטומאה. לפי זה ניתן להבין, מדוע שינה רבינו בהלכה א מסדר הדברים במשנה. במשנה הסדר הוא כלי על גבי קרקע, כלי גבוה טפח, פחותה על גבי קרקע, פחותה גבוהה טפח. אך רבינו שינה את הסדר וכתב: כלי על גבי קרקע, כלי גבוה טפח, פחותה גבוהה טפח, פחותה על גבי קרקע - הקדים את "פחותה גבוהה טפח" ל"פחותה על גבי קרקע". רצה רבינו להדגיש שהבנת הדברים תלויה בשאלה האם כוורת היא כלי או אוהל, ורצה שיראו זה לצד זה את המקרים בהם היא גבוהה טפח: במקרה שהיא כלי ובמקרה שהיא פחותה ואינה כלי אלא אוהל. וכך ביאר בכסף משנה⁷.

ה. טומאה רצוצה

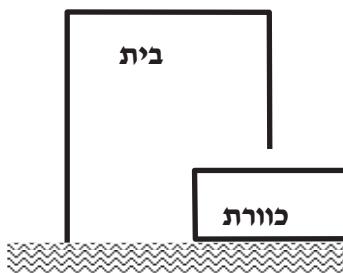
יש מקום להוכיח מדברי הרמב"ם בכמה מקומות, שדין "טומאה רצוצה" כדין טומאה שאינה מאוהלת, וכל החידוש של רצוצה אינו אלא שיש להתייחס לטומאה כאילו אין מעליה שום אוהל, וכן כאילו היא מונחת ונוגעת בדבר ה"רצוצ". ברם, אם אוהל אחר האהיל על הטומאה הרצוצה לאחר מכן, הרי היא שוב כטומאה מאוהלת⁸. לדוגמא, אם נעמיד קופסא שיש בה פחות מטפח על טפח על גבי כזית מן המת, הטומאה תהיה רצוצה, מפני שאין כאן אוהל והוי כאילו הטומאה נוגעת בקופסא. אבל אם נאהיל על גבי הקופסא באוהל אחר גדול, ברור הוא שכל האוהל הגדול יתמלא בטומאה מאוהלת (וטומאה מאוהלת היא בעלת תכונות מיוחדות, כגון שיוצאת ממקום למקום בפותח טפח וכו').

ו. ביאור פרק יט בהלכות טומאת מת

בעזרת היסודות דלעיל, נבוא עתה לביאור דברי רבינו בפרק יט מהלכות טומאת מת, ובתוך דברינו יתבארו יסודות נוספים. ההלכות בפרק זה ארוכות, וכדי להקל על הלומד, נחלק את הפרק לפסקאות, כדרכו של "מרכבת המשנה".

הלכה א

[א] כוורת שהיא מוטלת בארץ והיא בתוך פתח הבית ופיה לחוץ וכזית מן המת נתון תחתיה או על גבה מבחוץ: כל שהוא כנגד הזית בתחתיה או בגבה טמא, וכל מה שבאויר תוכה טהור חוץ מכלי שהוא כנגד הטומאה, והבית טהור.

⁷ ולאחר שכבר ביאר דיני הכוורת לכל תנוחותיה כשחלקה בתוך הבית, שוב לא היה צורך לשנות מסדר המשנה בזמן שביאר דיניה כשעומדת בחוץ, ולכן לא שינה מסדר המשנה בפסקאות יא - יח (דלהלן).

⁸ וכך הוכיח בשו"ת מהרלב"ח סימן קמב בדעת הרמב"ם, ודלא כשיטת "מרכבת המשנה" בקונטרס תורת האוהל, הסובר שכל שהתחילה 'לרצוצ' שוב אינה פוסקת.

בזמן שהטומאה תחת הכוורת היא **רצועה** על ידי הכוורת, ולכן בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, וכאילו מונחת על גביה. ואינה כלי המאהיל מפני שיושבת על גבי הקרקע, **ולכן אין מקום לומר שהצד העליון שלה יביא את הטומאה אל כל תוכה כהשגת הראב"ד (להלן)**. גם בזמן שהטומאה מעליה אין כאן אוהל והטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. ואין הכוורת נטמאת מפני שהיא כלי הבא במידה, שאינו נטמא.

הייתה הטומאה בבית: אין טמא אלא הבית אבל כלים שבתוכה תחתיה או על גבה טהורים.

כשהטומאה בבית, יש לומר בפשטות, שאין הכוורת ממלאת את כל הפתח, ונשאר טפח מעליה כדי שהטומאה תצא משם, ולכן חוצצת בפני הטומאה כדין כלי עץ הבא במידה הנמצא בתוך הבית. אם הייתה ממלאת את כל הפתח, כל מה שבתוכה היה נטמא על פי הכלל ש"סוף טומאה לצאת"⁹. מה שאין כן בזמן שיש פתח בגודל טפח מעליה, שאז הטומאה יוצאת משם ולא דרך הכוורת.

הייתה הטומאה בתוכה: הכל טמא, כל שבבית וכל שבתוכה, וכל שעל גבה וכל שתחתיה כנגד הטומאה, כמו שביארנו.

דברי הרמב"ם הללו מוקשים ביותר. במשנה (כלים טו, א) מפורש שכוורת היא כשידה תיבה ומגדל, דהיינו שהיא כלי עץ הבא במידה, שאף על פי שיש עליו תורת כלי - **מביא וחוצץ** (ראה הלכות טומאת מת יג, א). וכיוון שהיא חוצצת לא ייתכן שיטמא מעליה ומתחתיה אפילו מה שהוא כנגד הטומאה¹⁰.

כדי לענות על קושי זה, יש לעמוד תחילה על דיוק לשון הרמב"ם כאן. במשנה (אהלות ט, א) כתוב: "כוורת שהיא בתוך הפתח", ואילו רבינו בהביאו כאן הלכה זו כתוב: "כוורת שהיא **מוטלת בארץ** והיא בתוך הפתח" - הוסיף על לשון המשנה. כמו כן, יש להבין מדוע חוזר הרמב"ם פעמים רבות כל כך על העמדה זאת (בהלכות ב, א), הרי יכול היה להביאה בתחילה ותו לא.

ניתן ליישב קשיים אלו על פי הגדרת **כלי עץ העשוי לנחת** שהארכנו בה לעיל. כוורת צורתה כחבית עגולה, וכשהיא מוטלת בארץ ולא על שוליה היא **עשויה להתגלגל**, ואי אפשר לומר עליה שהיא **עשויה לנחת ואינה נוחה להתגלגל**, ומכאן יוצא לכאורה, שכוורת כזאת תקבל טומאה. אלא שאין זה פשוט לומר זאת, מפני שאם נעמיד את הכוורת על שוליה (ולא על צדה העגול) לא תהיה נוחה להתגלגל, ותוכל להיכלל בהגדרת "כלי עץ סתם", שאינו נוח להתגלגל ואינו מקבל טומאה.

ולכן יש לומר, שכוורת **מטבעה** עשויה לנחת ואינה עשויה להתגלגל, וכפי שהגדיר רבינו "חזקתה" שעשויה לנחת. אלא שבמוטלת בארץ ויכולה להתגלגל **נעשית כעין כלי**, ואף על

⁹ אם יש פתח לבית, אע"פ שהפתח סגור - הטומאה יוצאת דרכו.

¹⁰ גם הראב"ד השיג כאן על דברי רבינו, אם כי השגה זו היא לשיטתו בהבנת כוורת, שלא נדון בה כאן.

ביאור שיטת הרמב"ם בעניין 'כוורת'

פי שאינה מקבלת טומאה בעצמה, מכל מקום אינה חוצצת מפני הטומאה, וכמו שכתב (הלכות טומאת מת יב, א) :

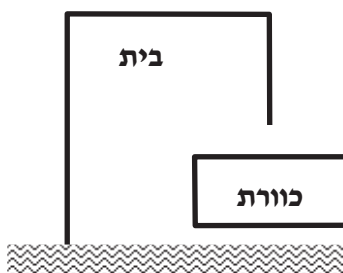
אדם או כלים שנעשו אהל על הטומאה, בין שהיו הן עצמן אהל בין שהיו עמודי האהל, **אפילו היו כלים שאין מקבלין טומאה כל עיקר** - הרי אלו מביאין את הטומאה, ואינן חוצצין בפני הטומאה.

ולפי זה יוצא, שהגדרת כלי **כבא במידה** לכל דבר תלוי בהיותו עשוי לנחת, ואם אינו עונה על כל התנאים של כלי העשוי לנחת לא נקרא **בא במידה**. וכך ממש משמע מפירוש המשנה (כלים טו, א) :

וכוורת הקש, כוורת של דבורים עשויה מן הקש או מן הקנים או מקלפי העצים ודומיהן. הכוונה שהיא מן הצומח בארץ כדי שיהיו מכלי עץ... וצורתה כעין סל... והתנה עם גודל גופן שיהא להן בסיס מעיקר עשייתן **כדי שיוכלו לעמוד עליהן על הקרקע כדי שלא יהא אפשר שיתגלגלו**, והוא אמרו שיש להן שולים.

בהמשך נבאר שיתכן שכוורת אפילו לא תביא את הטומאה, למרות שלכאורה נעשתה לאוהל על הטומאה.

אם כן כשהטומאה בתוכה - כיוון שבסופו של דבר עושה הכוורת האהלה על הטומאה, תטמא את מה שבבית כדין אוהל בתוך אוהל. אך מאידך גיסא כיוון שמוטלת בארץ ונוחה להתגלגל, כאמור, אינה בדין כלי הבא במידה, ואין מציאיות הטומאה בתוכה עושה אותה לאוהל, אלא נשארת **ככלי שעושה האהלה**, ולכן לא מביאה טומאה אל מעל גביה.

[ב] הייתה גבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה או בבית או על גבה, הכל טמא: כל שבבית וכל שתחתיה וכל שעל גבה, אבל כל שבאויר תוכה טהור חוץ מכלי שהוא כנגד הטומאה. הייתה הטומאה בתוכה, הכל טמא: כל שבתוכה וכל שבבית וכל שתחתיה וכל שעל גבה, שהכלים או האדם שנעשו אהל על הטומאה או שהייתה הטומאה על גביהן מביאין ולא חוצצין כמו שביארנו.

הקשה הראב"ד על המקרה בו הכוורת גבוהה מן הארץ טפח :

גם זה שיבוש, שכל שבתוכה טהור, שאין כאן רצועה.

קושייתו של הראב"ד נובעת מכך שלשיטתו הכוורת היא מחרס, שאינו מקבל טומאה מגבו, בניגוד לשיטת הרמב"ם הסובר שמדובר בכלי עץ. אך גם לשיטת רבינו ישנו קושי רב בהלכה זו.

הכוורת כאן מאהילה על הטומאה ועושה אוהל אחד עם הבית. ולכן כשהטומאה תחתיה או בבית הכל נטמא. וכן נטמא כל מה שעל גבה מפני שהיא כלי אחד עגול וכאילו הייתה נטר שהתעגל מצדדיו עד שנגעו קצותיו זה בזה. ומטעם זה כשהטומאה על גבה נטמא גם מה שמתחתיה וגם מה שבבית, וכך ביאר הכסף משנה.

אלא שיש לשאול, למה נטמא מה שבתוכה שהוא נגד הטומאה, כשהטומאה מתחתיה או מעליה? אם היא כלי - תביא את הטומאה לכל תוכה, ואם אינה כלי - תחצוץ לגמרי, ולא יטמא שום דבר ממה שבתוכה! ואפשר לומר שבכל הנעשה לאוהל, מה שמביא את הטומאה הוא מה שנעשה לאוהל על הטומאה. בזמן שהטומאה בתוכה מאהיל **תוכה** על הטומאה, והרי עיקרו של כלי הוא תוכו ונעשה כאן לאוהל, ולכן מביאה ואינה חוצצת. אבל בזמן שהטומאה מתחתיה או מעליה, מאהיל **גופו של הכלי** על הטומאה ולא **תוכו**, והכלי **כולו** נעשה לאוהל, ואין מקום להתייחס למציאות התוך כלל ועיקר. ולכן, אין הגב נחשב כמאהיל על הטומאה ביחס לתוך, מפני שבאמת אין הגב נעשה אוהל, אלא הכוורת **כולה** נעשית אוהל, וה"מאהיל" כאן הוא **הכלי בשלמותו**, ולכן רק כל הכלי מביא ואינו חוצץ כדין כלי שנעשה לאוהל. ולפי זה, פשוט שלא תהיה האהלה מן הגב אל התוך, ולא תהיה אפילו חציצה, הלכך כלי בתוך הכוורת נטמא רק אם הוא כנגד הטומאה.

בזמן שהטומאה בתוכה נעשית היא והבית לאוהל אחד, ושלא כמו בפסקא א הרי הכוורת כאן גבוהה מן הארץ טפח **ונעשית לכלי המאהיל**. והרי מה שמאהיל כאן הוא **תוכו** של הכוורת ולכן נטמא כל שעל גבה אפילו שלא כנגד הטומאה. ומפני זה הוסיף כאן רבינו ביאור "שכלים או האדם שנעשו אוהל... מביאין ולא חוצצין".

ויש לדייק בלשון הרמב"ם כאן, שבמקום שכותב שחפץ מסוים "נעשה אוהל" כוונתו לכך שאותו החפץ (כלי או אדם) שאינו אוהל מטבעו, **הופך לכעין אוהל** מפני שהוא מאהיל כעת על הטומאה. וכל עוד שלא נתבטל מטבעו ככלי עדיין נשאר בגדר של **דבר שנעשה לאוהל** ולא אוהל מושלם. מה שאין כן אם הדבר המאהיל היה כלי שנתבטל מתורת כלי, שבכגון זה הוא אוהל מושלם.

בזמן שהטומאה בבית חוצצת הכוורת בפני הטומאה ולכן לא נטמא מה שבתוכה, כמו שביארנו בפסקא א בדין כשהטומאה בבית.

[ג] **במה דברים אמורים? בזמן שהיא כלי ומחולחלת. אבל אם הייתה פחותה וסתם המקום הנפחת בקש - שהרי אינה כלי, או שהייתה אפוצה עד שלא יהיה בה חלל אלא אטומה כדי שלא ימצא בה חלל טפח במקום אחד: הייתה גבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה או בבית, הרי הבית וכל שתחתיה טמאין מפני שהוא אהל אחד ותוכה וגבה טהור מפני שהוא אהל של עץ ואינו כלי. הייתה טומאה בתוכה: אין טמא אלא תוכה. הייתה על גבה כנגדו עד לרקיע טמא.**

בפסקא זו בטלה הכוורת מתורת כלי ונעשתה לאוהל גמור מעץ (ואין אוהל של עץ מקבל טומאת אוהלים, עיין הלכות טומאת מת ה, יב על פי גמרא שבת כח, א). ולכן, בזמן שהטומאה מתחתיה - חוצץ גבה התחתון מפני הטומאה (ודלא כפסקא ב ששם נשאר עליה

תורת כלי, וכל הכלי נעשה לאוהל, ולכן רק כל הכלי מביא את הטומאה, מה שאין כן כאן **שבטלה מתורת כלי** ואז מאהיל וחוצץ כל דופן שבה, בכל מקום שיהיה). ואין טמא על גבה, מפני שאי אפשר לומר שכאילו נמצאת הטומאה על גבה כבפסקא ב, מפני שאינה כלי. וכך ביאר בפירוש המשנה כאן (אהלות ט, ד): "וגם אינה חלולה שנחשוב את הטומאה כאלו היא תחת מקצת האוהל".

ומפני שיסוד זה המחלק בין כלי שנעשה למאהיל לבין כלי שהפך להיות אוהל הוא מעיקרי היסודות כאן, הדגישו רבינו בהוספת דברי הסבר "מפני שהוא אהל של עץ ואינו כלי". ויש מקום להעיר שכנראה שחזר בו רבינו כאן ממה שכתב בפירוש המשנה על דין זה, שכתב שם: "שאינה כלי וגם אינה אוהל... אלא שאם האהילה... מביאה את הטומאה", מה שאין כן כאן בהלכות טומאת מת שהדגיש כמה פעמים שהטעם הוא מפני שנעשתה לאוהל של עץ. בזמן שהטומאה בתוכה לא נטמא הבית מפני שפיה לחוץ ויש מקום לטומאה לצאת ונחשבת הכוורת כמגדל הבא במידה העומד בתוך הפתח החוצץ בפני הטומאה¹¹.

[ד] הייתה מונחת על הארץ ופיה לחוץ וכזית מן המת נתון תחתיה - כנגדו עד התהום טמא. היה על גבה - כנגדו עד לרקיע טמא. הייתה טומאה בבית - אין טמא אלא הבית. הייתה טומאה בתוכה - אין טמא אלא תוכה.

לכאורה יש לומר שאף שמטבעה היא אוהל של עץ, מכל מקום בזמן שהכוורת מונחת בארץ ואינה מאהילה אין לה דין אוהל אלא נחשבת כקרקע, וכמו שביאר (פירוש המשנה כאן):

הרי היא כמו חלק מן הקרקע, ומה שהטומאה תחתיה או בתוכה כמו אילו הייתה טמונה בקרקע.

ובמרכבת המשנה (קונטרס תורת האוהל סעיף יח) הוכיח שאבן מפסיק אם אין דין קבר (ואין כאן דין קבר מפני שאין חלל טפח מעל למת), וראייתו היא מסוף פרק ה, ושם כתב:

במה דברים אמורים שכל הבגדים או הכלים שתחתיו ושל מעלה ממנו טהורין? בשלא הייתה שם טומאה רצוצה ולא טומאת אהל, או שהיה מבדיל בינו ובין הכלים אבן, כמו שיתבאר.

ועיין עוד בכסף משנה הלכות טומאת מת א, ו. ואולי יש להביא עוד ראייה מהלכות טומאת מת ו, ח, וזה לשונו שם:

ניקב ארון בסלע והכניס המת בתוכה כמו נגר הנוגע בה מכל מקום טהור חוץ ממקום פתחה.

ודין כזית מן המת מתחת לכוורת פחותה הנחשבת כקרקע יהיה כדין הכניס המת בסלע, שאין טמא אלא מקום פתחה, דהיינו ממול לסדק שבין הכוורת לבין הקרקע.

¹¹ משנה אהלות ד, ג והלכות טומאת מת יח, ד. והטעם ששם נטמא מה שבתוכו כשהטומאה בבית וכאן לא נטמא, הוא מפני ששם ממלא המגדל את כל הפתח, מה שאין כן כאן כמו שביארנו לעיל בפסקא א.

אלא שקשה מהלכות טומאת מת ז, א שכזית מן המת פתחו בטפח ועל כרחך שאין כאן טפח. ועוד קשה מהלכות טומאת מת יז, ד :

כלים או בגדים או לוחות של עץ שהן מונחין זה על גבי זה וטומאה רצוצה ביניהן - אם הייתה הטומאה גבוהה מן הארץ טפח, הרי הכלי שעליה מלמעלה מאהיל על חלל הטפח, ומביא את הטומאה לכל הכלים שתחתיו. היו טבליות של שיש, אפילו גבוהות מן הארץ אלף אמה - טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, מפני שהן כקרקע.

ומשמע במפורש, שכשאומר הרמב"ם שטבליות של שיש הן כקרקע טומאה בוקעת ועולה, ואילו כאן בפרק יט אין הטומאה בוקעת. ועל כרחך יש לומר, שמה שביארנו שהרמב"ם חזר בו בפסקא ג ממה שכתב בפירוש המשנה, שבפחותה לא הוי כלי ולא אוהל אלא כחלק מן הקרקע, נכון גם לפסקא זו; וכמו ששם הכוורת הפחותה הגבוהה מן הארץ היא אוהל, כך אפילו כשמוטלת על גבי הקרקע היא אוהל. ובכל זאת, אם אין מתחתיה חלל טפח, מדוע לא תהיה הטומאה רצוצה ותהיה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת? וב"ערוך השולחן" (הלכות טומאת מת לה, ה) תירץ, שאף שהטומאה בוקעת לתוכה, מכל מקום הצד העליון חוצץ, ומה שאמר 'כנגדו עד התהום טמא' כוונתו לומר שכנגדו מהצד העליון ועד התהום טמא. אבל אם כן היה צריך לומר שגם תוכו טמא, שאם הצד העליון חוצץ ומונע מן הטומאה לעבור מעליו, על כרחך שהוא מאהיל על מה שמתחתיו. ועוד, שכבר ביארנו בהגדרת מושגי היסוד וכן בפרק ה, שאם הטומאה רצוצה על ידי חפץ מסויים, הוי כאילו מונחת הטומאה גם על גבי אותו החפץ.

ולולא דמסתפינא, הייתי אומר כאן חידוש גדול בדין אוהל. הנה כשהייתה הטומאה על גבי הכוורת הפחותה שהיא כאוהל, ודאי חוצצת לתחתיה משום שהיא אוהל (מידותיה הם לפחות טפח על טפח ברום טפח), וזה פשוט. ואפילו כשהטומאה מתחתיה, סוף סוף יש אוהל טפח על גביה ואוהל זה חוצץ מפני הטומאה. ואין לומר שהאוהל חוצץ רק מלמעלה למטה ולא מלמטה למעלה, שזה מרחיק לכת. אלא יש לומר, שכל שיש לו תורת אוהל חוצץ בין מעליו ובין מתחתיו, ואפילו כשהטומאה מתחתיו ואין מתחתיו חלל טפח. ולא דומה להעמיד אוהל על הקבר, שכל האוהל נטמא, וכדין שדה שאבד הקבר בתוכה בתחילת פרק ח מהלכות טומאת מת, שכאן לא העמיד חללו של האוהל על הקבר אלא דפנו של האוהל, ובכגון זה אין הטומאה בוקעת לתוך האוהל אלא עד התהום בלבד. ואין זה דומה לפחות מטפח על טפח שהאהיל על הטומאה שהטומאה נעשית רצוצה, מפני שכל שאין בו טפח על טפח ברום טפח אינו אוהל, מה שאין כן כאן שבוודאי יש כאן אוהל, אלא שאינו מאהיל על הטומאה.

ואף על פי שזה נראה דבר רחוק, מצאנו שכך פירש הר"ש פיסקה זו במשנה (אהלות ט, א) :

כנגדו עד התהום טמא - וכל השאר טהור, דכיון דלאו כלי היא חשובה כאהל המת להציל תוכה ועל גבה.

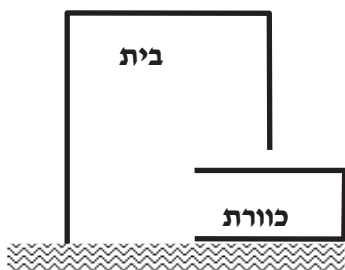
ובמקדש דוד (קונטרס מענייני טהרות - אהלות) הביא, שכך יש לומר גם בדעת הרמב"ם. ונראה שיש לדייק כך מלשון הרמב"ם עצמו (הלכות טומאת מת, ראש פרק יב) :

טפח על טפח מרובע על רום טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה דין תורה, שאין קרוי אהל אלא טפח על טפח ברום טפח או יתר על זה. כיצד? כזית מן המת מונח לאוויר ובצדו כלים, כגון מחטין וצינורות וכיוצא בהן, ואינן נוגעים בטומאה - אם האהיל עליהן אהל שיש בו טפח על טפח, והיה גבוה מעל הארץ טפח, הרי זה מביא את הטומאה לכלים וטימאן. היו כלים אחרים על גבי אהל זה שיש בו טפח על טפח - הרי הן טהורין, מפני שהאהל חוצץ בינם ובין הטומאה.

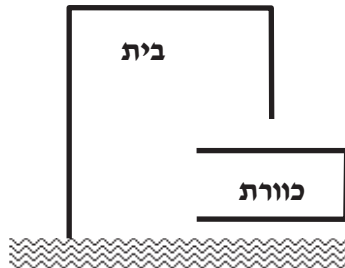
משמע מכאן, שכל שיש בו טפח על טפח ברום טפח והוא אהל יש לו שני דינים: (א) הבאת טומאה. (ב) חציצה בפני הטומאה. אם האהיל האוהל על הטומאה, מביא את הטומאה לכל מה שמתחתיו, וגם חוצץ בין הטומאה שמתחתיו לכל מה שמעליו. אבל יש גם לדייק מדברי רבינו, שאפילו אם לא האהיל האוהל על הטומאה, בכל זאת דין חציצה בפני הטומאה בעינו עומד, שהרי כתב "שאם האהיל... אוהל שיש בו טפח על טפח והיה גבוה מעל הארץ טפח הרי זה מביא את הטומאה". והוסיף ואמר, שאם "היו כלים אחרים על גבי אהל זה שיש בו טפח על טפח הרי הן טהורין, מפני שהאהל חוצץ בינם ובין הטומאה". ולא כתב בדין חציצה, שהאוהל היה מעל לארץ טפח כמו שכתב בדין הבאת הטומאה. אלא שיש לומר, שכדי להביא טומאה מתחת לאוהל צריך שיהא שם חלל טפח, אבל כדי לחצוץ אין צורך שיהא חלל טפח מעל לטומאה, אלא די בכך שיש כאן אוהל שיש בו טפח על טפח מעל לטומאה, ואפילו שאין חללו מעל לטומאה. ומכאן יוצא שכורת פחותה שיש לה דין אוהל תחצוץ בפני הטומאה אף כשמונחת בארץ.

הלכה ב

[ה] כוורת המוטלת בארץ בתוך הפתח ופיה לפנים והיא כלי שלם וחלולה, וכזית מן המת נתון תחתיה או על גבה מבחוץ: כל שהוא כנגד הזית בתחתיה או בגבה טמא, וכל מה שבאוויר תוכה טהור חוץ מכנגד הטומאה, והבית טהור. הייתה טומאה בתוכה או בבית: הכל טמא.

פשוט כבפסקא א, אלא שפיה פתוח לתוך הבית, ולכן כשהטומאה בבית נטמא כל מה שבתוכה. וכשהטומאה בתוכה יש לומר שמה שעל גבה נטמא רק אם הוא כנגד הטומאה, וכפסקא א. רבינו קיצר כאן באומרו "הכל טמא" בלבד, ולא הוסיף "כל שבבית וכל שבתוכה, וכל שעל גבה וכל שתחתיה כנגד הטומאה כמו שביארנו" כמו שהוסיף בפסקא א. וכן משמע מלשונו בפירוש המשנה, שאין לחלק בין פסקא א לפסקא ה בעניין זה. ובכסף משנה פירש שיש לחלק בין המקרים עיין שם.

[ו] הייתה גבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה או בתוכה או על גבה או בבית, הכל טמא: כל שבבית וכל שתחתיה, מפני שהיא והבית כאהל אחד וכל שעל גבה וכל שבתוכה טמא שהכלי מביא את הטומאה ואינו חוצץ כמו שנתבאר.

פשוט כפסקא ב, אלא שפיה פתוח לתוך הבית, ולכן כשהטומאה בבית או מתחתיה נטמא כל מה שבתוכה מפני שהכל אוהל אחד.

[ז] הייתה פחותה ופקוקה בקש או אפוצה וגבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה או בבית או בתוכה - הכל טמא חוץ מעל גבה. הייתה טומאה על גבה - כנגדו בלבד עד לרקיע טמא, אבל תוכה ותחתיה והבית כל מה שבהן טהור, מפני שאינה כלי - חוצצת.

פשוט כפסקא ג, אלא שאם הטומאה בבית נטמא מה שבתוכה, ואם הטומאה בתוכה נטמא מה שבבית, מפני שהכל אוהל אחד.

[ח] הייתה מונחת על הארץ ופיה לפנים וכזית מן המת נתון תחתיה - כנגדו עד התהום טמא. הייתה על גבה - כנגדו עד לרקיע טמא. הייתה הטומאה בתוכה או בבית - תוכה והבית טמאים.

פשוט כפסקא ד, אלא שאם הטומאה בבית נטמא מה שבתוכה, ואם הטומאה בתוכה נטמא מה שבבית, מפני שהכל אוהל אחד.

הלכה ג

[ט] כוורת שהיא בתוך הבית, והיא ממלאה את כל גובה הבית, ופיה למעלה לקורות הבית, ואין בינה לבין הקורות פותח טפח, וטומאה בתוכה - הבית טמא. טומאה בבית - מה שבתוכה טהור, שדרך הטומאה לצאת לתוך הבית בפחות מטפח ואין דרכה להיכנס, בין שהייתה עומדת, בין שהייתה מוטה על צדה ופיה לכותל ובינו ובין הכותל פחות מטפח, בין שהייתה כוורת אחת, בין שהיו שתיים זו על גבי זו ואין בין העליונה ולקורות או לכותל פותח טפח.

אינו צריך ביאור מיוחד, והוא על פי דין אוהל בתוך אוהל.

[י] הייתה עומדת בתוך הפתח ופיה למעלה, ואין בינו לבין המשקוף פותח טפח וטומאה בתוכה - הבית טהור. טומאה בבית - מה שבתוכה טמא, שדרך טומאה לצאת ואין דרכה להיכנס.

הטומאה שבתוך הכוורת נמצאת מתחת למשקוף, אלא שאינה יוצאת לתוך הבית, משום שאין שם פותח טפח, ולכן יוצאת אל מחוץ לבית והבית טהור. וכך ביאר רבינו בפירוש המשנה (משנה י').

הלכה ד

[יא] כוורת חלולה שהיא כלי שלם, והייתה מונחת על צדה באוויר, וכזית מן המת נתון תחתיה או על גבה - כל שהוא כנגד הזית בתחתיה ובגבה טמא, וכל מה שבאוויר תוכה טהור אלא כנגד הטומאה, וכל שאינו כנגד הטומאה בתוכה טהור. הייתה טומאה בתוכה - הכל טמא, כל מה שבתוכה, וכל שכנגד הטומאה למעלה על גבה או למטה תחתיה.

פשוט כפסקא א, חוץ ממה שהתייחס לבית שם שלא שייך לכאן.

[יב] הייתה גבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה או על גבה - כל שתחתיה טמא, וכל שעל גבה טמא, אבל כל שבתוכה טהור, חוץ מכלי שהוא כנגד הטומאה. הייתה טומאה בתוכה - הכל טמא, כל מה שבתוכה, וכל שתחתיה, וכל שלמעלה על גבה - שהכלים מביאין ואינן חוצצין, כמו שביארנו.

פשוט כפסקא ב, חוץ ממה שהתייחס לבית שם שלא שייך לכאן.

[יג] לפיכך, אם הייתה כוורת זו המוטלת על הארץ פחותה ופקוקה בקש, או שהייתה באה במידה, וכזית מן המת נתון תחתיה - כנגדו עד התהום טמא. על גבה - כנגדו עד לרקיע טמא. בתוכה - אין טמא אלא תוכה.

הקשה הכסף משנה כאן:

ומה שכתב רבינו "או שהייתה באה במידה" קשיא לי, דמשמע דעד השתא מיירי באינה באה במידה, וזה אינו, שכבר כתבתי בראש הפרק דברי רבינו [בפירוש המשנה] שכתב, שכל פרק זה מיירי בבאה במידה. ונראה שהטעם, מפני שבבבות שכתב עד עתה [יא - יב] דמיירי בשהכוורת עומדת באוויר לא איצטריך שתהא באה במידה, דאפילו באינה באה במידה מיירי - כתב בבבא זו, שאם היא באה במידה, אפילו אינה פחותה ופקוקה בקש נמי. ועוד, דרבינו לישנא דמתניתין נקט, ששנו בבבא זו ובבבא דגבי כוורת שהיא כלי שנו: "או מחזקת ארבעים סאה" - כתבה גם רבינו. ואפשר שהטעם ששנה כן התנא הוא מהטעם שכתבתי בסמוך.

וקשה, שאם אינה באה במידה מקבלת טומאה בכל מקרה. ואפילו אם עומדת באוויר מכל מקום אם הכזית תחתיה או עליה תיטמא מדין "חרב כחלל" ותחזור ותטמא כל מה שמעליה, וכמו שביאר (הלכות טומאת מת ה, ג):

כלים שנטמאו במת בין במגע בין באהל - הרי הן לנוגע בהן כנוגע במת עצמו; מה המת מטמא הנוגע בו בין אדם בין כלים טומאת שבעה, אף

כלים שנטמאו במת הם והכלים או האדם שיגע בהן טמאין טומאת שבעה, שנאמר: "בחלל חרב או במת", מפי השמועה למדו שהחרב כמות, והוא הדין לשאר כלים בין כלי מתכות בין כלי שטף ובגדים.

ואילו לרבינו בפסקא יא אין נטמא מעליה בכגון זה אלא מה שכנגד הטומאה בלבד, ואם הייתה מקבלת טומאה היה טמא כל שמעליה. ובחידושי רבינו חיים הלוי כאן הביא מדברי הגר"א באליהו רבא על המשנה, שמדובר בתחילת הפרק באינה מחזקת ארבעים סאה, אבל אינה מקבלת טומאה מחמת הנקבים שבה, ושכך יש לומר בדברי הרמב"ם כאן, ועל כרחך חייבים אנו לומר שחזר בו רבינו ממה שכתב בפירושו המשנה שמדובר במחזקת ארבעים סאה.

אולם ניתן להסביר באופן שונה לפי מה שדייקנו לעיל ביחס לכלי עץ הבא במידה; אמרנו שכלי עץ המחזיק ארבעים סאה בלח, ושמוגדר **ככלי הבא במידה**, מביא וחוצץ אם הוא נעשה לנחת ואינו נוח להתגלגל, **מפני שעומד על שוליו**. לעומת זאת אותו כלי המוטל בארץ על צדו העגול ונוח להתגלגל, אף על פי שאינו מקבל טומאה **מפני שמטבעו עשוי לנחת**, מכל מקום גם אינו חוצץ בפני הטומאה ואינו מוגדר **ככלי הבא במידה**, משום שעכשיו נוח להתגלגל. ומבאר כאן הרמב"ם שאין הטעם שאינו חוצץ משום **ששוכב**, אלא משום **שאינו יכול לנוח במקומו**. ואם מנע ממנו מלהתגלגל שוב יהפוך להיות עשוי לנחת, ויחצוץ בפני הטומאה. עד כאן בפרק דן בכורות שאמנם מחזיקה ארבעים סאה ומטבעה עשויה לנחת, אבל כעת אינה יכולה לנוח מפני שמוטלת על צדה העגול. וכשאומר רבינו ש"או שהייתה באה במידה" משמעו **שמנע ממנה מלהתגלגל על ידי שעשה לה סמוכות או רגליים, ועל ידי זה נכנסה לכל הגזרים של כלי הבא במידה שמביא וחוצץ**.

[יד] הייתה גבוהה טפח מעל הארץ וטומאה תחתיה: תחתיה בלבד טמא. בתוכה: תוכה בלבד טמא. על גבה: כנגדו עד לרקיע טמא, שכבר ביארנו שכלי עץ הבא במידה כאהל הוא חשוב לא ככלים ולפיכך חוצץ. פשוט על פי מה שכבר ביארנו.

הלכה ה

[טו] כוורת שהיא כלי שלם, והיא יושבת על שוליה לאוויר, וטומאה תחתיה או בתוכה או על גבה - טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.

פשוט מפני שהטומאה רצוצה. לכאורה חייבים לומר שמכאן ואילך אין מדובר עוד בכלי הבא במידה, שאם לא כן אינו מובן מה שנאמר בהמשך בפסקא יז: "אם הייתה פחותה ופקוקה בקש או באה במידה". וכיוון שיושבת על שוליה אי אפשר לפרש "באה במידה" כמו שפירשנו לעיל בשוכבת על צדה ועשויה להתגלגל שאינה נחה, מפני שביושבת על שוליה וודאי נחה. ומלשון המשנה משמע ממש כך, שבכל הפסקאות במשנה עד כאן נאמר בתחילת הפסקא: 'הייתה כך' או 'הייתה כך', ואילו במשנה יג נאמר "הייתה יושבת על שוליה והיא כלי" - ולמה נוספו המילים "והיא כלי"? אלא לומר, שהיא כלי רגיל ולא כלי הבא במידה.

עם כל זה ברמב"ם אין חילוק בלשון שמורה כך, ואף שמוכח מהמשך הדברים שזהו פשוט הדברים, מכל מקום אין זה נכנס כל כך בלשונו ועדיין צריך עיון.

[טז] אבל אם הייתה גבוהה טפח או מכוסה או כפויה על פיה וטומאה תחתיה או בתוכה או על גבה, הכל טמא: כל שבתוכה, וכל שתחתיה, וכל שעל גבה אם הייתה הטומאה למטה, שהכלי המאהיל מביא את הטומאה ואינו חוצץ כמו שביארנו.

בפסקא זו שני חילוקים: (1) בגבוהה מן הארץ טפח מאהילה על הטומאה, וכלי מביא את הטומאה ואינו חוצץ בפניו, ואפילו אינו מקבל טומאה כלל, ככלי אבנים וכלי גללים. ולכן, בין שהטומאה מתחתיה ובין שהיא בתוכה שולי הכלי שהם גבוהים טפח ויוצרים אוהל מתחתיהם מביאים את הטומאה אל העבר השני, ובין שהטומאה למעלה ובין שהיא למטה הכל טמא. (2) במכוסה ובכפויה פירש בפירושו המשנה שהם כקבר סתום המטמא כל סביבו.

[יז] לפיכך אם הייתה פחותה ופקוקה בקש או באה במידה, טומאה תחתיה או בתוכה או על גבה: טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.

פשוט, מפני שהטומאה רצוצה. כאן אי אפשר לומר שתחצוץ בפני הטומאה כמו בפסקא ד, מפני ששם ניתן לומר שיש לה צורת אוהל, שהרי בין שהכוורת מוטלת על צדה ובין שהיא כפויה על פיה יש לה גג וצורת אוהל. מה שאין כן בשעומדת על שוליה, אפילו שבטלה מתורת כלי משנפחתה, או שהייתה באה במידה, למרות שאינה מקבלת טומאה, מכל מקום לא יהא עליה דין אוהל מצד טבעה כדי לחצוץ, ולכן טומאה בוקעת ועולה.

[יח] ואם הייתה גבוהה טפח וטומאה תחתיה: תחתיה בלבד טמא. הייתה טומאה בתוכה או על גבה: כנגדו עד לרקיע טמא וכלים שתחתיה טהורין מפני שהיא אהל וחוצצת.

בזמן שבטלה מתורת כלי או שהייתה באה במידה וגם האהילה על הטומאה פשוט שתחצוץ בפניה, מפני שיש כאן אוהל.